

Casele de cultură: de la începuturi la „cantonarea” în contemporaneitate

DOI: <https://doi.org/10.52603/arta.2025.33-1.16>

Rezumat

Casele de cultură: de la începuturi la „cantonarea” în contemporaneitate

Instituția căminului cultural începe să se contureze în Basarabia în perioada interbelică, în urma reunificării vechii provincii românești cu România Mare. Înființarea acesteia se datorează necesității eradicării analfabetismului și culturalizării populației rurale după Primul Război Mondial. Inițial, majoritatea căminelor culturale funcționează în clădiri reutilizate. Treptat însă, acțiunile autorităților locale în mediul rural sunt îndreptate în prioritate spre construirea clădirilor noi.

După schimbarea regimului politic, activiștii comuniști continuă să acorde o atenție sporită importanței pe care instituția căminului cultural o are în viața satului. Primul deceniu postbelic este reprezentat de arhitectura de factură clasicistă. De la sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, arhitectura Caselor de cultură devine aproape în întregime standardizată. Pentru a o diferenția, pe fațadele clădirilor sunt realizate mozaicuri, ce le aduce acestora identitate unică. Appreciate ca valoroase, Casele de cultură necesită actualmente protecție. Supraviețuind actelor de vandalism din anii 1990, abandonării, intemperțiilor și dezastrelor naturale, edificiile se confruntă astăzi cu reparațiile capitale.

Cuvinte cheie: Case de cultură, culturalizare, proiectare tip, mozaic, ideologizare.

Summary

Cultural Houses: from the beginnings to the cantonization in contemporaneous times

The institution of the cultural home began to take shape in Bessarabia during the interwar period, following the reunification of the historic Romanian province with Greater Romania. Its establishment stemmed from the urgent need to eradicate illiteracy and promote cultural development in rural areas after World War I. Initially, most cultural homes operated in repurposed buildings, but over time, local authorities increasingly prioritized the construction of new, purpose-built structures.

After the political regime changed, communist activists placed even greater emphasis on the role of these institutions in village life. The first post-war decade was marked by a classical architectural style, but from the late 1960s onward, the design of Houses of culture became almost entirely standardized. To add distinction, mosaics were incorporated into the facades. Recognized for their cultural value, Houses of culture require protection. Having endured for over half a century – surviving acts of vandalism in the 1990s as well as the threats of severe weather and natural disasters – they now face a new challenge as the capital repairs.

Keywords: Houses of culture, culturalization, standard design, mosaic, ideologizing.

Schimbările ce se produc în societate își găsesc reflectare în arhitectură. Concomitent cu necesitățile apărute în modul de viață a societății, în ansamblul ei sau în cadrul unor categorii sau grupuri, putem constata crearea unei noi tipologii sau program de arhitectură, ce reflectă pe plan funcțional comanda socială. Astfel, necesitatea lichidării analfabetismului și culturalizării populației rurale după Primul Război Mondial duce la înființarea căminelor culturale.

De fapt, însăși ideea unui centru cultural apare în mai multe țări din Europa în perioada interbelică sau chiar din a doua jumătate a secolului

al XIX-lea. Sunt cunoscute *Casa de la Cultura* în Spania, *Maison de la Culture* în Franța, *Kulttuuri-talo* în Finlanda etc. Instituția căminului cultural se constituie în Basarabia începând cu anul 1922, după ce are loc unirea Basarabiei cu România. Reunificarea vechii provincii românești, votată la data de 27 martie (9 aprilie) 1918 de către Sfatul Țării, are drept scop principal integrarea Basarabiei în viața spirituală românească. Atât în perioada interbelică, cât și în anii celui de-al Doilea Război Mondial, în majoritatea localităților basarabene sunt create cămine culturale (fig. 1). Acestea aparțin Fundațiilor Culturale Regale „Princi-

pele Carol” și „Regele Mihai I”. Apariția căminelor culturale a fost rezultatul preocupărilor de promovarea valorilor spirituale românești, întărirea credinței în Biserică, combaterea viciilor sociale și cultivarea tradițiilor populare. Un aport important în buna funcționare a căminelor culturale demonstrează regionala basarabeană a „Astrei”, asociație culturală fondată în primăvara anului 1926 [18, p. 127].

Cu timpul, instituția căminului cultural începe să se manifeste și prin latura social-economică, integrându-se în pregătirea absolvenților din toate categoriile de școli în munca de reorganizare a satelor [21, p. 41]. Pentru realizarea obiectivelor de modernizare a agriculturii și sporirea eficienței muncii țăranului, prin Legea Serviciului Social, organizarea școlilor țărești se extinde în toate județele Basarabiei, devenind una din obligațiile căminelor culturale [12, p. 149]. După instaurarea regimului monarhiei autoritare activitatea acestora ține și de manifestările de proslăvire a regelui Carol al II-lea [21, p. 37].

În perioada interbelică, majoritatea căminelor culturale funcționează în imobile reamenajate. Întemeierea căminelor culturale în clădiri deja construite, de regulă, confiscate sau naționalizate, se menține și în perioada postbelică, însă acțiunile autorităților locale în mediul rural sunt îndreptate în prioritate spre ridicarea clădirilor noi în conformitate cu proiectul stabilit (fig. 2). Revista Îndrumătorul Cultural comentează organizarea căminelor în localurile expropriate, confirmând, în același timp și construirea concomitentă de noi imobile pentru cămine culturale pe tot teritoriul RSSM: „luând în mână conducerea căminelor culturale, care până mai ieri erau în slujba moșierilor, țăranimea muncitoare a pornit cu hotărâre și entuziasm să-și construiască localuri proprii, încăpătoare, în care să se desfășoare șezătorile duminicale și adunările populare [21, p. 44]. Totodată, pentru construcția rapidă a căminelor culturale începe să fie folosită proiectarea tip.

Cercetările istoricilor privind crearea și funcționarea în anii interbelici, precum și în perioada războiului în localitățile basarabene, a unui număr impresionant de cămine culturale elucidează o acțiune culturală fără precedent și determină importanța acesteia. În publicațiile lui Gheorghe Palade, Valeriu Popovschi ș.a. se aduc argumente la subiect, stimulând în acest mod cercetarea și contribuind la tragerea concluziilor corecte. Astfel, multiple instituții din județele Lăpușna, Soro-

ca, Bălți, Cahul etc. (care activau în satele Sadova, Vorniceni, Călărași, Pitușca, Recea, Tuzara, Hirjauca, Palanca, Horodiște, Zubrești, Tătărești, Gălești, Bahmut, Florești, Văleni etc.) au avut sprijinul didactic și financiar al Fundației „Principele Carol”.

În timpul ocupației sovietice, între 28 iunie 1940 și 9 iulie 1941, căminele culturale își întrerup activitatea unele din ele fiind reînființate deja în primii ani ai războiului, activând până în martie 1944 [14, p. 58].

După schimbarea regimului politic, activiștii comuniști continuă să acorde o atenție sporită importanței pe care această instituție o are în viața satului. Deși semnificațiile noțiunilor de „cămin cultural” și „casă de cultură” se deosebesc, rămânând, totuși, foarte apropiate [4, p. 58], în vorbire începe să fie utilizată sintagma „casă de cultură”. Perioada postbelică este marcată de politizarea activității culturale prin propagandă comunistă și ateistă. Odată cu încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, sunt inițiate măsuri necesare pentru dezvoltarea Caselor de cultură în întreg statul sovietic. În condițiile dezvoltării rapide a construcțiilor de locuințe în masă și creșterea populației, neajunsul clădirilor cu destinație culturală trebuia completat. Casele de cultură, devenind parte a vieții culturale locale, avantajau construirea unei comunități noi. Exploatând ideea atractivă pentru masele largi de construcție a unei „noi formațiuni sociale”, orientată spre un „viitor luminos”, se evidențiază caracterul colectiv al proprietății, precum și aderarea la principiile ideologice ale regimului comunist. Examinarea acestor aspecte este importantă pentru înțelegerea transformărilor sociale și culturale din acea vreme. Pentru atingerea scopului de a satisface cererea de petrecere a timpului liber al populației se construiesc noi case de cultură, acestea menținându-se ca cele mai accesibile localuri de cultură în localitățile rurale.

Primul deceniu postbelic este reprezentat de arhitectura ce se fundamentează pe moștenirea culturală universală de factură clasicistă, percepută ca declarație a măreției statului sovietic. Influența acestei arhitecturi totalitare staliniste se evidențiază atât pe fațadele caselor de cultură, cât și în interiorul lor. Se distinge tendința spre o regularitate rigidă a construcției, cu accentuarea fațadei principale, numită și „de paradă”, printr-un portic somptuos, cu forme masive și motive simetrice ale decorului plastic. Datorită acestei imagini create de autorii proiectelor, unele case de cultură

se asociază cu un alt program funcțional important al clasicismului – teatrele (fig. 3). La realizarea interioarelor sălilor de spectacol se folosește o gamă deversificată de elemente din alabastru cu motive geometrice sau florale care plachează totalmente pereții și tavanul. Aspectul monumental se remarcă și în holurile spațioase cu un tavan ornamentat susținut de coloane corintice.

Se poate observa numărul mare al Caselor de cultură cu porticuri și frontoane de formă triunghiulară, mărginite de o cornișă, care încoronează fațada, coloane cu secțiunea transversală pătrată și alte decorațiuni plastice ale fațadelor – refracție a neoclasicismului în contextul sovietic (fig. 4). Arhitectura Caselor de cultură putea fi și în spirit eclectic pe baza arhitecturii renașterii italiene. În acest caz, intrarea se organiza din trei deschideri cu arce în plin cintru. Principalul element arhitectural – arcul – partea de sus a căruia se caracterizează prin decorația din multiple elemente vegetale cu exacerbări ale unor porțiuni ale porticului (fig. 5).

Construcția multiplelor Case de cultură, începută până în anul 1955 este finalizată în anii '60. În pofida adoptării rezoluției speciale „Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcții”, în care se subliniază adăugător că în afara necesității reducerii decorului plastic, efectuat manual, ce domină pe fațadele edificiilor, se impune creșterea calităților constructive, exploataționale și eficiența economică a construcțiilor, maximizarea tipizării și industrializării tuturor tipurilor de construcții în masă prin utilizarea elementelor prefabricate unificate, cu introducerea pe scară largă a construcțiilor eficiente și materialelor noi, îmbunătățind tehnologia fabricării acestora [5]. Astfel, în fața arhitecților sunt puse noi sarcini, iar orientarea stilistică a arhitecturii începe să se schimbe treptat.

Realizarea proiectelor elaborate în spiritul realismului socialist, ce apelează la abundența formelor renaștentiste sau neoclasiciste, continuă încă aproximativ un deceniu. În acest fel, în perioada 1955–1969 este demarată construcția unei serii de edificii care marchează imaginea localităților din RSSM. Majoritatea Caselor de cultură sunt poziționate în centrul sau în apropiere de centrul satului, deseori în proximitatea școlilor, bibliotecilor, primăriilor etc. Amplasamentul reușit le oferă vizibilitate și accesibilitate, concomitent le face puncte de reper ale localității. De regulă, amplasarea acestora coincide și cu deschiderea

către drumul principal al localității. Pentru centrele raionale este tipică construcția simultană a instituțiilor culturale, sociale și de deservire. Astfel, la Ungheni este organizat un concurs pentru cel mai bun proiect privind construcția și amenajarea părții centrale a orașului, care se soldează cu elaborarea planului de sistematizare detaliată a centrului orașului (arhitecții A. Kolotovkin și I. Mihalachi), în care se acordă o atenție deosebită creării unui ansamblu arhitectural amplasat pe strada V. I. Lenin și în zona stației feroviare, care permitea accesul pe teritoriul RSSM din România, având rolul porților de intrare în URSS. Pentru a crea o siluetă expresivă a orașului, este planificată construirea de clădiri rezidențiale multietajate. Din partea podului feroviar – intrarea în URSS – este prevăzută plantarea unui parc, edificarea Casei de cultură și Casei Pionierilor, amenajarea unei zone sportive.

În aceeași perioadă, se formează ansamblul arhitectural al pieței adiacente magistralei principale a orașului Râbnîța – strada Kirov, unde este amplasată Casa de cultură cu o capacitate de 800 de locuri, alături de clădirea administrativă cu patru etaje. Casa de cultură reprezintă volume ponderate și fațade laconice, oferind pieței monumentalism și păstrând scara clădirilor alăturate. Clădirea instituției este construită în 1972 după un proiect tip.

În compoziția centrului orașului Soroca, reconstruit în anii '70, este păstrată funcția cetății ca dominantă principală. În acest scop, în jurul cetății este amenajat un parc, iar clădirile publice – Casa Sovietelor și Casa de cultură – sunt construite la distanța necesară de fortăreață, organizând piața centrală la poalele pantei abrupte.

Palatul de cultură din or. Hâncești (Kotovsk), dat în exploatare în 1966, e prima clădire de mari proporții, ce organizează centrul orașului Kotovsk. Clădirea este cu două niveluri, cu o sală de spectacole de 800 de locuri și numeroase spații amenajate pentru diferite activități. Fațada principală este ritmată de semicoloane îngemănate ale ordinului colosal și rezalitele laterale, decorate cu mozaicuri, care flanchează fațada principală. Reprezintă o variantă diferită de edificiile descrise anterior, deoarece este omis porticul cu fronton triunghiular de pe fațada principală, fiind înlocuit prin semicoloane îngemănate ale ordinului colosal, ce relevă în continuare utilizarea stilului clasicist (fig. 6).

Anume spre sfârșitul anilor '60–începutul anilor '70 devine semnificativ numărul Case-

lor de cultură construite pe bază de proiecte tip. Amploarea pe care o capătă arhitectura în acest domeniu duce la tendințe formaliste: elaborarea mai multor genuri de fațade pe același tip de plan. Scopul urmărit prin tipizarea proiectelor și prefabricarea elementelor de construcție – rapiditate în execuție și obținerea unui preț de cost mai mic decât cel ce se realizează prin folosirea metodelor tradiționale.

Utilizarea proiectelor tip contribuie la faptul că arhitectura devine aproape în întregime standardizată. Nu există diferențe mari între arhitectura Caselor de cultură din RSSM și cea a Caselor de cultură din alte republici ale URSS. Majoritatea celor care se construiesc după 1960, ca rezultat al implementării Hotărârii CC al PCUS din 1955, se bazează pe adaptarea proiectelor tip la circumstanțele concrete ale șantierului, fiind realizate în mod centralizat în Institutele de proiectare din Moscova sau din capitalele republicilor unionale. Astfel, diferența în aspectul lor se referă doar la soluțiile pentru amenajarea interioară și pentru decorațiuni, cu sau fără includerea specificului național.

Construcția după unul și același proiect al Caselor de cultură este o modalitate des utilizată în perioada sovietică. De exemplu, Casele de cultură din orașele Hâncești și Strășeni, construite după același proiect, se diferențiază prin includerea mozaicului pe fațada doar uneia dintre ele, a clădirii din Hâncești. Mozaicul Palatului de Cultură din orașul Hâncești se găsește la moment într-o stare excelentă. În schimb ornamentele de pe capiteli și de sub cornișă, capătă după ultima reparație, un aspect nedorit din cauza alegerii unei culori nepotrivite și a calității proaste de îndeplinire a lucrărilor.

Din 1970 sunt realizate edificii cu mai multe săli de capacitate înaltă. La Chișinău, la începutul bulevardului Moscova, este construit Palatul de Cultură al Sindicatelor (arhitecții D. Palatnic și F. Șostac) cu sala principală de 800 de locuri, cu spații de club și sportive dezvoltate (cu o suprafață mai mare de 6 mii m²). Clădirea, deosebindu-se prin decorarea cu panouri de mozaic a pereților exteriori ale sălii pentru spectacole (M. Burea, 1972), ocupa, până la demolarea lui în 2018, o poziție dominantă în sectorul Râșcani al or. Chișinău.

Etapa respectivă a arhitecturii sovietice se caracterizează prin căutări intense în domeniul sintezei arhitecturii și artei monumentale și în

acest mod de a permite individualizarea Caselor de cultură, construite după proiecte tip. Manifestări ale acestui proces, în cele mai dese cazuri, devin compozițiile în tehnica mozaicului, mai rar, basoreliefurile sau compozițiile în tehnica frescei, sgraffito, al secco. În așa mod, pictura monumentală ajunge să se identifice într-atât cu edificiul, încât aspectul acestuia poate fi conceput numai în sinteză cu pictura monumentală respectivă. Primele experimente de acest fel apar în URSS în anii '60 ai secolului trecut. Serviciile ideologice percep efectul acestui gen de propagandă monumentală, care permite glorificarea anumitor idei. Creația artistică din RSSM, ce se dezvoltă sub influența factorilor politici, sociali și culturali ai timpului, elucidează sarcinile puse în fața artiștilor plastici precum transformarea convingerilor ideologice ale poporului și educarea în spiritul socialismului.

Tematica lucrărilor vizează formarea omului de tip nou, a cetățeanului societății comuniste [13, p. 100]. Concomitent cu noile sarcini ale arhitecturii și proiectării cartierelor urbane care prevedeau construcția clădirilor tip, în pictura monumentală a acestor ani se apelează la diferite moduri de finisare artistică a fațadelor principale, uneori și ale celor laterale [13, p. 106]. Începând cu mijlocul anilor '60 ai secolului XX, mozaicurile tematice din *tesselle* de ceramică sunt utilizate pe larg la finisarea artistică a Caselor de cultură.

În pictura monumentală din această perioadă se pune accentul pe demonstrarea puterii statului sovietic, relevând cu multă ardoare tema muncii, dragostei față de patrie și pamânt, aspirația poporului pentru pace și fericire. Sunt cunoscute mozaicurile „Munca și Arta” de pe fațada principală a Palatului de cultură „Pavel Tkacenko” din Bender, cât și din interior, realizate de V. Obuh și M. Burea în 1963; frescele „Ospitalitatea”, „Toastul” și „Nunta” din interiorul Casei de cultură din satul Chițcani, realizate de I. Bogdesco și L. Beleaev în 1969; mozaicul „Moldova” de pe fațada Casei de cultură din or. Râbnița, realizat de M. Burea în 1971; mozaicul „Plugarul universului”, clădirea Centrului pentru Tineret I. Gagarin din Chișinău, realizat de Aurel David în 1972; mozaicul „Arta” de pe fațada Palatului de Cultură al Sindicatelor din Chișinău, realizat de M. Burea în 1972; mozaicul „Deșteptarea” de pe fațada Casei de cultură din satul Mocra, realizat de A. Kuzmin și I. Tăburța în 1977 etc.

În a doua jumătate a anilor '70, activitatea socială și culturală se axează pe construirea omu-

lui nou sovietic, care „se presupunea a fi mai bun, mai solidar și mult mai egalitar decât predecesorul său” și care „ar dori să aibă valori, credințe, o cultură și chiar o limbă” [16]. Munca cultural-educativă de masă în URSS se înscrie în coordonatele formării conștiinței comuniste, care are reflectare în lucrările artiștilor plastici.

Palatul de cultură din or. Bender (Tighina) „Pavel Tkacenko” (fig. 7) constituie unul dintre primele obiective arhitecturale din RSSM care se realizează după un proiect arhitectural și artistic complex (arhitect Valentin Mednek, 1962) [7]. Mozaicul amplasat simetric față de intrarea centrală este alcătuit din câte două figuri: în stânga – un tânăr în salopetă cu o bobină din sârmă pe umăr alături de o tânără în costum național, ducând o rolă de țesătură (n.a.: se face referire la produsele întreprinderilor de vârf din or. Bender), în dreapta – un alt tânăr îi cântă cu drag la fluier unei sătence la culesul strugurilor.

Palatul de cultură din Tiraspol, deschis în 1970, este cunoscut prin panourile de mozaic de dimensiuni mari (3,9m x 8,7m) asamblate simetric față de intrare, la extremitățile fațadei principale. Autori sunt artiștii plastici ucraineni Evghenii Beznisko și Volodimir Patik. Edificiul are la bază un proiect tip care se regăsește și în alte localități din Republica Moldova.

Casa de Cultură din satul Mocra se diferențiază prin mozaicul „Deșteptarea” (fig. 8), realizat de Aleksandr Kuzmin și Ion Tăburța în 1977. Acesta este într-un contrast puternic cu mozaicurile intercalate în fațadele altor Case de cultură. Abordarea tematicii revoluționare provoacă emoții pregnante, datorită expunerii unor tulburări majore ale evenimentelor revoluției din 1905.

În așa mod sunt relevate necesitățile propagandistice ale statului. Prin cultura artistică se răspândesc idei conceptuale precum ideea „comunismului”, „eroismului”, „colectivismului” și a „luptei” aprige cu dușmanii sistemului sovietic [20, p. 39], care devin condiții puse în fața artiștilor plastici. O confruntare, o neliniște, o permanentă punere sub test sunt indispensabile în crearea operei de artă. Se cere a fi mai presus de ele, a le depăși pentru a crea. Astăzi se impune protejarea picturii monumentale ce s-a dezvoltat pe parcursul aproape a trei decenii. E dificil de determinat care lucrări merită a fi protejate, fără a ne detașa de negativismul față de perioada când a fost realizată opera de artă. „Creată de om, ea (n.a.: arta) este creată pentru om. Izvorâtă din via-

ță, ea se întoarce cu acțiunea ei benefică în viață” [3, p. 46]. Aceasta e și esența. Arta ne dezvăluie informația despre o anumită etapă și concomitent ne face să creștem emoțional și intelectual.

Punerea accentului pe generarea unui nou tip de arhitectură este de remarcat în efortul evident și consecvent al arhitecților, care își pun silința să realizeze „o arhitectură socialistă în conținut și națională în formă”. Odată cu trecerea de la proiectarea individuală la proiectarea în brigăzi, unite în ateliere de lucru, care, la rândul său, formează institute de proiectare, profesionalismul, integritatea și competența arhitecților nu dispăre fără urmă. Implicarea acestora, directă sau indirectă, într-o rețea de comunicări și conexiuni cu ceilalți specialiști până la finalizarea proiectului demonstrează că arhitectul are un rol central în luarea deciziilor. Cu părere de rău, e mai greu de clarificat paternitatea proiectului.

Arhitecților acestei etape li se reproșează concentrarea asupra aspectului exterior al clădirilor și în mare măsură asupra decorului fațadelor, ignorând cerințele economice. Odată însă cu refuzul de a apela la stilistica postbelică, ce includea adaptarea și reinterpretarea elementelor clasice în abundență, apare o altă orientare decorativă în arhitectura edificiilor, în special a Caselor de cultură. Începând cu a doua jumătate a deceniului VII al secolului trecut arta monumentală devine o trăsătură distinctivă a multora dintre ele. Se percepe și trecerea lentă spre identitatea modernist-socialistă a arhitecturii (fig. 9).

Începând cu anii '80, odată cu urbanizarea și creșterea migrației dinspre sate spre orașe, căminele culturale încep să-și diversifice activitățile, rămânând „tributare sprijinirii propagandei”. Rigorile de valorificare a monumentelor se schimbă și tot mai prețioase pentru generațiile viitoare devin mărturiile trecutului. Palatul de cultură „Nicolae Botgros” din or. Cahul, este înzestrat cu un panou mozaical din smălț, reprezentând cinci compoziții unde se succed scene dedicate luptei pentru puterea sovietică, încadrate tematic în „jaloanele propagandistice” ale sistemului politico-ideologic sovietic. Mozaicul este realizat de artistul plastic Gh. Hadjioglov în 1986 [15], actualmente, inclus în Registrul local al monumentelor de for public [17].

Cea mai dificilă perioadă pentru casele de cultură sunt anii '90 ai secolului XX. După declinul ireversibil al Uniunii Sovietice are loc prăbușirea acesteia cu consecințe negative pentru

Casele de cultură care, în contextul procesului de descentralizare, au devenit niște clădiri fără activitate, sortite ruinei. Nu exista o viziune în ceea ce privește rolul și rostul în societate a acestor clădiri construite în scop propagandistic. Transmise administrației publice locale, nu s-a ținut cont de lipsa unei politici concrete și a mijloacelor financiare pentru activarea acestor instituții.

Necesitatea de a le menține ca un patrimoniu important și ale reintegra în comunitate apare după anii 2000, odată cu reaprecierea valorii acestora. Edificiile respective, construite în perioada anilor '50–70 ai secolului XX, reprezentând variații ale arhitecturii realist-socialiste, capătă o ponderabilitate adăugătoare. Perspectiva încadrării lor în viața comunităților rurale și orășenești ca edificii reprezentative ale perioadei sovietice devine fezabilă la etapa actuală când viziunea asupra esenței arhitecturii realist-socialiste se schimbă, fapt evidențiat în publicațiile din ultimii ani ale arhitecților și cercetătorilor științifici din Republica Moldova [19, p. 109].

Inițial, arhitectura realist-socialistă, văzută ca un nou stil în acord cu cerințele societății comuniste, „neapărat strălucitoare” [25], este considerată, după un deceniu, o arhitectură formală, ruptă de viață [13, p. 93], iar în perioada postsovietică apreciată prin profesionismul arhitecților care au activat în anii postbelici [19, p. 109]. Ralierea la cerințele păstrării moștenirii istorice și integrării arhitecturii într-un proces de continuitate firească impune astăzi valorificarea și protejarea programelor de arhitectură totalitară.

O evaluare preliminară a situației în teren a Caselor de cultură a fost organizată în decembrie 2024 de către Secția Patrimoniu Cultural Construit a IPC, pe traseul Chișinău–Cahul. Examinarea Caselor de cultură ne permite să constatăm că acest patrimoniu este vulnerabil și merită o atenție prioritară anume acum, când se încep reparațiile capitale în masă.

Regulamentul nou, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 83 din 22 februarie 2023 [6] acordă autonomie activității Caselor de cultură. Acestea vor putea fi mai independente, vor avea mai multe atribuții și oportunitate de a obține bani din proiecte. Modernizarea infrastructurii culturale și de agrement constituie astăzi o soluție pentru poziționarea satelor și orașelor din Republica Moldova ca localități competitive și atractive. Într-o analiză, făcută de Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”¹ se arată că,

de exemplu, Bugetul 2018 pentru sectorul „Cultură” a fost direcționat pentru acoperirea cheltuielilor urgente de salvagardare al acestui patrimoniu. Dintre proiectele prioritare de dezvoltare locală pentru finanțare din mijloacele Fondului național pentru dezvoltare regională și locală în perioada 2024–2025 pot fi enumerate proiectele din cadrul Programului Național „Satul European”, care se referă la reparația acoperișurilor, eficientizarea energetică, termoizolarea și renovarea fațadelor, renovarea interioarelor sau reparația capitală ale acestor instituții [9, p. 21]. Casele de cultură au beneficiat și de granturi europene prin intermediul Programului finanțat de Uniunea Europeană „Susținerea măsurilor de promovare a încrederii”, implementat de PNUD în Republica Moldova.

Însă, doar aceste măsuri nu pot proteja Casele de cultură, iar transformările ar putea crea un sentiment fals, fără o abordare istorică a acestui proces de reabilitare. Construcțiile, înțelese și apreciate după o „biografie socială” [8], pot fi considerate indispensabile pentru organizarea profilului localității definit în timp, condiționat de păstrarea aspectului original și, doar, desfășurarea unor reparații curente sau capitale neadecvate diminuează semnificativ importanța acestora (fig. 10).

Constituind un program de arhitectură Casele de cultură, reprezintă un „ansamblu de exigențe, ce trebuie satisfăcute în așa mod încât să corespundă destinației lor” [2, p. 173]. În cazul nostru, reutilizarea adaptivă ale acestora nu intră în contradicție cu funcțiile structurii existente, construcțiile reprezentând un cadru pentru inițiative culturale, recreative și educaționale. Cu părere de rău, fără să fie negate intenționat calitățile intrinsece ale unor clădiri, se produc schimbări nedorite, ce duc la pierderea caracteristicilor lor autentice.

Actualmente în țară sunt peste 1.500 de Case de cultură care activează [1], multe dintre ele – renovate adecvat, demonstrând o abordare profesională la fiecare etapă a lucrărilor de reabilitare, acordând atenție detalierii stilistice și integrării cu pricepere în structura existentă a cenzului localității.

E nevoie de stabilirea unor condiții care trebuie respectate în cadrul procesului de reabilitare a părții centrale a localităților, pentru a face posibilă o utilizare compatibilă a edificii prin reparații, modificări și completări, păstrând în același timp acele porțiuni sau caracteristici care

transmit valorile sale istorice, culturale sau arhitecturale. E indispensabilă includerea în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, a Caselor de Cultură care vor fi apreciate având valoare istorică, arhitecturală, artistică, estetică, peisagistică etnografică, memorială, valoarea urbanistică etc.

Elaborarea cerințelor obligatorii presupune atât antrenarea unui număr suficient de mare de specialiști, cât și eforturi financiare, care să asigure elaborarea unor proiecte de renovare de calitate, care păstrează identitatea arhitecturală și estetică a Caselor de cultură, și în final să asigure implementarea lor conformă.

Suntem martorii transformărilor aspectului exterior, precum și a spațiilor din interiorul Caselor de cultură în urma renovărilor realizate. Arhitectii, „creatorii de spațiu”, susțin că spațiul public, fiind unul multifuncțional, este caracterizat prin flexibilitate și adaptabilitate și poate asigura o reglare echilibrată între tradiție, memorie și modernitate [22]. Este cunoscut că interdependența între comunitate și arhitectură este un indice relevant. În ultimul timp, este remarcat un număr în creștere al doritorilor de a practica activități socioculturale. Crearea centrelor comunitare, plasate în Casele de cultură, e o inițiativă exemplară. Astfel, apar premise suplimentare pentru asigurarea integrării edificiile neglijate ale căminelor culturale în viața localităților Republicii Moldova.

Note

1. Centrul Analitic Independent „Expert-Grup” – organizație neguvernamentală și nonprofit specializată în cercetări economice și de politici publice.

Referințe bibliografice

1. Casele de Cultură, un patrimoniu pentru satele din Republica Moldova. 29 Septembrie 2024. Disponibil: <https://stiri.md/article/social/casele-de-cultura-un-patrimoniu-pentru-satele-din-republica-moldova/> (accesat 03.02.2025)
2. Codul amenajării teritoriului, urbanismului și construcțiilor. Proiect pentru consultare publică, aprilie 2022, 292 p. Disponibil: <https://federatiaconstructorilor.ro/attachments/article/635/proiect-CODUL-AMENAJARII-TERITORIULUI-URBANISMULUI-CONSTRUC%C8%9AILOR.pdf> (accesat 03.02.2025)
3. COSUMOV, Marina; GUȚU, Emilian. Arta în dezvoltarea creativității și capacităților cognitiv-logice prin prisma educației formale și nonformale. În: *Univers Pedagogic*, nr. 2 (74), 2022, pp. 44-51.
4. Decretul nr. 703/1973 privind stabilirea normelor unitare de structură pentru instituțiile cultural-educative. Disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/he2dgobx/decretul-nr-703-1973-privind-stabilirea-normelor-unitare-de-structura-pentru-institutiile-cultural-educative?pid=17832150#p-17832150> (accesat 05.04.2025)
5. Hotărârea nr. 1871 adoptată de CC al PCUS și SM al URSS din 4 noiembrie 1955 „Cu privire la eliminarea exceselor în proiectare și construcții” (1955).
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 83 din 22.02.2025. Cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a casei de cultură. Disponibil: <https://www.moldova.org/cum-vor-functiona-casele-de-cultura-dupa-noul-regulament/> (accesat 17.02.2025)
7. <http://culture.gospmr.org/uchrezhdeniya-kultury-pmr/mu-kultury/uchrezhdeniya-kultury-klubnogo-tipa/dvortsy-kultury/mu-dvorets-kultury-im-p-tkachenko> (accesat 03.02.2025)
8. <https://ru.scribd.com/doc/306005737/2-Spatiul-Existential-Si-Spatiul-Arhitectural> (accesat 17.02.2025)
9. Proiecte selectate în urma concursului de identificare, evaluare, selectare și aprobare a proiectelor de dezvoltare locală în cadrul Programului Național „Satul European”, ediția II, 2024. În: Lista proiectelor prioritare de dezvoltare locală pentru finanțare din mijloacele Fondului național pentru dezvoltare regională și locală în perioada 2024–2025, 23 p. Disponibil: <https://satuleuropean.gov.md/wp-content/uploads/2024/08/Lista-proiectelor.pdf> (accesat 17.02.2025)
10. MELNIC, Natalia; BUGA, Oleg. Cultivarea atitudinilor în procesul de învățare. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Știință și educație: noi abordări și perspective”*, Chișinău, 21-22 martie, pp. 183-188.
11. MORAR, Vasile. Atitudinea și valoarea estetică. În: *Estetica. Interpretări și texte*. Editura Universității din București, 2004. Disponibil: <https://ebooks.unibuc.ro/filologie/morar/2.htm> (accesat 03.02.2025)

12. PALADE, Gheorghe. Căminele culturale din Basarabia (1918–1940): cadru de constituire, forme și mijloace de activitate. În: Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei. Vol. 13(26), pp. 139-153.
13. PODLESNAIA, Natalia. Pictura monumentală din Basarabia și RSS Moldovenească. Teză de doctor în studiul artelor și culturologie. Chișinău, 2015. 262 p.
14. POPOVSCHI, Valeriu. Reflecții cu privire la activitatea unor cămine culturale din Basarabia la sfârșitul perioadei interbelice și în anii războiului. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 1-2/2006, pp. 55-60.
15. Printre ultimele clădiri a epocii sovietice – Palatul de Cultură din Cahul. 18 Ianuarie 2024. Disponibil: <https://ziuadeazi.md/cahul/printre-ultimele-cladiri-a-epocii-sovietice-palatul-de-cultura-din-cahul/> (accesat 03.02.2025)
16. PÎRVULESCU, Cristian. Resuscitarea omului nou. În: Observator Cultural. Nr. 987. 19-09-2019 Disponibil: <https://www.observator-cultural.ro/articol/resuscitarea-omului-nou/> (accesat 06.04.2025)
17. Registrul local al monumentelor de for public de categoria „B” din municipiul și raionul Cahul. Aprobata prin Decizia nr. 03/07-V din 17 septembrie 2020 a Consiliului raional Cahul. Disponibil: <https://cahul.md/wp-content/uploads/2022/10/Registrul-Local-al-Monumentelor-de-For-Public.pdf> (accesat 05.04.2025)
18. ȘEVCIUC, Maria. Aportul Asociației culturale „ASTRA Basarabiei” la înființarea bibliotecilor populare în Basarabia interbelică. În: Revista de etnologie și culturologie 2019, Volumul XXVI, pp.127-132.
19. TRIFAN, Aurelia. Percepția realismului socialist în arhitectură: de la triumf la cădere, de la variație stilistică la identitate protejată În: Arta. Seria Arte vizuale: Arte plastice, arhitectură. Serie nouă, 2024, vol. XXXIII, nr. 1, pp. 104-110.
20. URSU, Valentina. Politica culturală în RSS Moldovenească. 1944–1956, seria Monografi ANTIM, XIV, Chișinău: Pontos, 2013, 287 p.
21. VOINEA, Andrei Răzvan. „Sănătate, muncă, minte, suflet”: evoluția căminelor culturale din România (1921–1989). În: Atlasul Culturii, Ediția 1. Așezămintele culturale în spațiul rural, 58 p. Disponibil: 03_Atlasul_culturii_2020-Evolutia-caminelor-culturale-Romania-1921-1989.pdf (accesat 26.01.2025)
22. ZAMFIR Mihaela. Arhitectură pentru comunitate. Experiențe recente. Disponibil: <https://arhive-de-atelier.uauim.ro/2023/arhitectura-pentru-comunitate-experiente-recente> (accesat 26.01.2025)

Fig. 1. Așezămintele culturale ale României Mari. Distribuția pe județe în primul trimestru al anului 1939. Apud: *Căminul Cultural*, octombrie 1939.

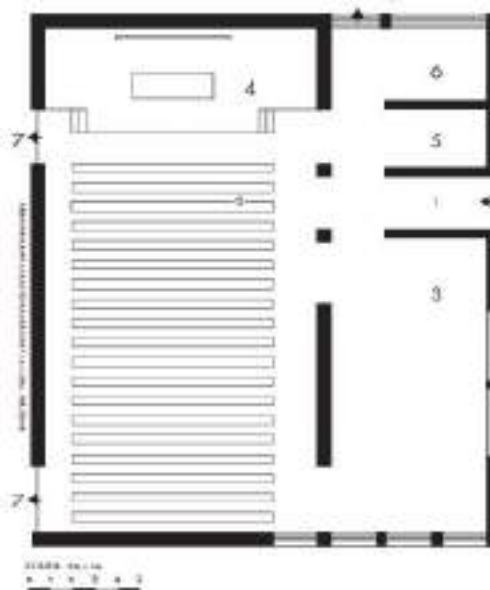

Fig. 2. Planul model al căminului cultural sătesc. Apud: *Îndrumătorul cultural*, nr. 9, 1956.

Fig. 3. Casa de cultură din s. Cioburciu, 4 noiembrie 1956
(<https://www.moldova.org/cum-aratau-casele-de-cultura-in-vremurile-lor-de-glorie/>).

Fig. 4. Casa de cultură din s. Bardar, r-nul Ialoveni, 1968. Foto A. Trifan. 2024.

Fig. 5. Casa de cultură din or. Ialoveni, 1958. Foto A. Trifan. 2024.

Fig. 6. Palatul de cultură din or. Hîncești, 1966. Foto A. Trifan. 2024.

Fig. 7. Palatul de cultură din or. Bender (Tighina), 1962. Foto A. Trifan. 2024.

Fig. 8. Casa de cultură din s. Mocra, r-nul Râbnița. Mozaicul „Deșteptarea”.
Autori: A. Kuzmin și I. Tăburța. 1977
(<http://rnovosti.info/novosti/2022/03/v-tsvetnom-oskolke-tselaya-epoha/>).

Fig. 9. Palatul de cultură din or. Cahul. 1984
(<https://ziuadeazi.md/stiri/republica-moldova-sarbatoreste-35-de-ani-de-la-adoptarea-drapelului-de-stat/>).

Fig. 10. Casa de cultură din or. Leova. a) 2019; b) 1967
(<https://primarialeova.md/2019/03/19/poze-orasul-leova/image-4-8/>).